

— grænser deler byer: fra berlin til mitrovica

jaume castan pinos og steen bo frandsen

Delte byer fascinerer. En organisk enhed bliver brutalt gennemskåret af en grænsedragning, der bryder sociale, infrastrukturelle, arkitektoniske kontinuiteter og sammenhænge. Delte byer står som symboler og fortættede billeder på ofte langt større konflikter. Mange af disse omstridte steders betydning forstærkes yderligere af en rolle som hovedstad for mindst en af de stridende parter. Delte byer er et fænomen, der i særlig grad forbindes med det 20. århundredes etniske og ideologiske konflikter, men det er ikke kun et historisk fænomen. Delte byer er også en realitet i det 21. århundrede, og der kommer stadig nye til. I dette kapitel ser vi på nogle af de bedst kendte historiske eksempler, men vi finder også i det serbisk-kosovoalbanske Mitrovica en by, hvis deling er af ny dato, og som derfor kan give et indtryk af de processer, der skaber delte samfund.

Delte byer: et historisk fænomen

Berlin var gennem knap tredive år den delte by *par excellence* og står for mange fortsat som indbegrebet af en sådan. Dette politiske magtcentrums position var uadskilleligt knyttet til bevægelsen for et samlet tysk rige og rollen som rigshovedstad, men efter de nationalsocialistiske almagtsdrømmes totale nederlag var byen udbombet og besat. Da sejrherrene opdeltede den forhenværende tyske rigshovedstad i besættelseszoner, skiftede de tidligere associationer om magt og enhed til afmagt og deling. Her stod Berlin stedfortrædende for hele den tyske stats deling, men den tidligere hovedstad symboliserede også hele den kolde krigs europæiske skisma, fordi grænsen og sidenhen muren gennem byen på så dramatisk vis illustrerede det politisk-ideologiske

skel mellem vest og øst. Mennesker, der havde kendt den pulserende storby inden krigen, fandt det urimeligt, at det ikke mere var muligt at bevæge sig frit gennem byen. Man var blevet afskåret fra at besøge venner og familie, museer, skoler eller blot butikker, der før havde været en selvfølgelig del af det daglige liv i Berlin. Afspærrede banegårde, spøgelsesture uden stop med undergrundsbanen forbi lukkede stationer, og siden selve muren, pigtråden, flugtforsøgene og de foruroligende procedurer ved grænseovergangene – alt sammen var det med til at skabe et dramatisk, på en gang skræmmende og fascinerende billede af en ødelagt bymæssig enhed.

Siden 1989 er det delte Berlin historie, og byen er ikke længere det stærkeste og mest påtrængende billede på en delt by. Genforeningen og genopbygningen af en ny enhed med Berlin som hovedstad i Forbundsrepublikken Tyskland har tyskerne selv og omverdenen fulgt med stor interesse. Trods alle problemer og fortsatte spor af fortidens adskillelse fremstår Berlin i dag først og fremmest som et bevis på, at deling og adskillelse kan overvindes. Udviklingen i Berlin har i meget høj grad påvirket forestillingen om delte byer som en tilstand, der er forkert og må bringes til en afslutning.

Det var ikke en splittelse blandt berlinerne, men besættelsesmagternes indbyrdes modsætningsforhold, der førte til Berlins deling. Grænsen mellem de tre vestmagters zoner på den ene side og den sovjetiske zone på den anden fulgte delvis gamle bydelsgrænser, men den adskilte ikke to forskellige slags berlinere. Sejrherrernes antagonistiske systemer afspejlede sig i de tyske stater på hver side af muren, og denne ideologiske barriere førte til opbygningen af to parallelle samfund med vidt forskellige økonomiske og politiske systemer. At grænsen gennem Berlin havde en ideologisk begrundelse, var i sidste ende en afgørende forudsætning for, at den kunne forsvinde forholdsvis gnidningsløst igen efter 1989, da den ene ideologi havde spillet fallit.

Det delte Berlin er ikke et enestående eksempel på en delt by hverken i historien eller i nutiden. Der kendes i fortiden en mængde tilfælde af forskellige tilhørsforhold inden for en og samme by, hvor det ikke var en sjældenhed, at grænser mellem forskellige herskabers besiddelser løb gennem byen. Ofte gjaldt forskellig lov og ret i de enkelte bydele. Således løb der i mange europæiske byer klare skillelinjer mellem kirkens og borgernes by. Der kunne også skabes skel mellem en bys egne indbyggere. Velkendte er de jødiske ghettoer, der efter Venedigs eksempel fra det tidlige 1500-tal blev indrettet i mange europæiske byer. Helt op til 1870 blev de romerske jøder hver aften låst inde i deres ghetto, som det var dem forbudt at forlade efter mørkets frembrud. Jødernes emancipation hørte til den nationale italienske samlingsbevægelses mål, og det demokratiske Italien accepterede ikke fortidens tvungne segregation. Sidenhen blev ghettoer frem for alt associeret med nazisternes koncentration af jøder i østeuropæiske byer som et

skridt på vejen mod deres udslættelse.

Mange steder skabte religionsforskelle indre grænser. I det stærkt protestantiske Hannover tålte lutheranerne ikke mennesker af en anden tro. Derfor måtte der anlægges en Neustadt uden for den gamle bydel, hvor tilflyttere med en anden religion måtte slå sig ned. Da Rom i 1870 blev erobret af den italienske nationalstat, blev pavens egen by delt. Erobrerne indrettede endda deres hovedstad i den hellige by og lod kongen flytte ind i Quirinalpaladset, der tidligere havde huset paven. Et gensidigt afvisende forhold mellem den italienske regering og pavemagten bestod til undertegnelsen af konkordatet i 1929, der fastlagde de to parter indbyrdes forhold. Formelt er Vatikanet en suveræn stat, der dog besidder en række eksterritoriale eksklaver i og uden for Rom. Der er ikke fri adgang til alle dele af Vatikanet, men turister i tusindvis krydser ofte uden at vide eller bemærke det dagligt grænsen, når de bevæger sig ind på Peterspladsen eller i Peterskirken.

Men repræsenterer Berlin en delt by, der blev genforenet, og Rom en delt by, hvor delingen stort set ikke bemærkes i dagligdagen, viste især det tyvende århundrede flere dramatiske eksempler som Belfast, Mostar, Sarajevo, Nicosia og Jerusalem på, at delinger fortsat er aktuelle. De har alle været genstand for mange undersøgelser og forsøg på kategoriseringer (Calame og Charlesworth 2009; Davis og Libertun de Duren 2011; Bollens 2013).

Mens de nævnte byers deling er karakteriseret ved en umiddelbar konfrontation og i de fleste tilfælde voldelige konflikter, findes der også byer, hvor en deling er et resultat af en international grænsedragning. Det er eksempelvis tilfældet ved en række tvillingebyer langs den tysk-polske grænse, hvor en tidligere sammenhæng mellem bydele på hver side af grænsefloden endte med fastlæggelsen af Oder-Neisse-grænsen i 1945. Frankfurt an der Oder/Slubice, Guben/Gubin og Görlitz/Zgorzelec repræsenterer denne kategori. Under de kommunistiske regimer var kontakterne begrænsede, og det indbyrdes forhold var karakteriseret af mistro på begge sider, men siden 1989 fremstår disse byer som vigtige eksempler på grænseoverskridende samarbejder og bestræbelser på at genopfinde, udvikle og udvide de gensidige forbindelser. Viadrina-universitetet i Frankfurt an der Oder er blevet et centrum for videnskabelige forbindelser mellem naboerne (Sandberg 2009; Schultz 2005; Stokłosa 2003).

Der lader sig opstille et katalog af faktorer og årsager til delingerne, men da alle tilfældene har helt deres egne forløb og historiske baggrunde, er det umuligt at definere præcise lovmæssigheder. Delingerne har desuden forskellig karakter og berører ikke byernes og indbyggernes liv på samme måde. Det må også tages i betragtning ved en sammenligning.

Den langvarige og blodige konflikt mellem katolikker af irsk og protestanter af skotsk-engelsk baggrund i Belfast skabte en by med to parallelle samfund stort set uden indbyrdes kontakt. Dybe skillelinjer

I Belfast deler den såkaldte 'Peace Line' protestanternes/unionisternes Shankill Road fra katolikernes/de irske nationalistes Falls Road. Det anslås, at der er 99 mure, som adskiller de to samfund i Belfast. Den britiske hær begyndte opførelsen af murene i 1969 for at forhindre volden mellem de to grupper. Ironisk nok er deres antal vokset betydeligt, siden fredsprocessen begyndte i 1998. Foto: Jaume Castan Pinos

og stærkt segregerede kvarterer kendetegner byen. Siden den voldelige konflikt udbrød i 1969, blev der i Belfast skabt fredslinjer, *peace lines*, der skulle holde konfliktparterne adskilt. Sammenlagt strækker disse barrierer sig over mere end tredive kilometer gennem byen. Den mest berømte skiller protestanternes/unionisternes Shankill Road fra katolikernes/de irske nationalisters Falls Road, der var skueplads for nogle af de heftigste konflikter.

Der lå både religiøse og etniske forskelle bag delingen af Jerusalem efter oprettelsen af staten Israel i 1948. Skønt den fysiske deling blev ophævet, da Israel besatte Østjerusalem under Seksdageskrigen i 1967, er Jerusalem i mange henseender forblevet en delt by. Ingen anden by besidder en tilsvarende symbolkraft, og de religiøse konflikter om bestemte lokaliteter såsom Tempelbjerget og Grædemuren holder til stadighed konflikten ved lige. Det tilførte striden endnu en dimension, da den israelske stat i 1980 besluttede at gøre Jerusalem til sin hovedstad i stedet for Tel Aviv. Dette kontroversielle skridt førte til mange internationale protester, og beslutningen blev kun anerkendt af få stater. Senest betød USA's anerkendelse af Jerusalem som Israels hovedstad i 2017 en ny udvikling, selv om ambassaden endnu ikke er flyttet dertil og kun få stater har fulgt den amerikanske beslutning.

Cypern har været en delt ø, siden en tyrkisk invasion i 1974 førte til besættelse af øens nordlige del. Invasionen blev udløst af græske nationalisters forsøg på at opnå *Enosis* – Cyperns 'hjemvenden' til Grækenland – imod de tyrkiske cyprioters ønske. Tyrkiet havde held til at standse denne udvikling og har siden kontrolleret den nordlige del af øen. Til gengæld gik problemet i hårdknude og flere forsøg på at opnå en fredelig genforening har lidt skibbrud. Den græske del af Cypern blev optaget i EU, mens den tyrkiske befinder sig i en isoleret tilstand. Cyperns nyere historie viser dog, at det er et vanskeligt regnestykke at gøre op. Det græske befolkningsflertal stod bag øens selvstændighed i 1960, og i de urolige år efter uafhængigheden blev de tyrkiske indbyggere udsat for overgreb og mange tvunget til at forlade deres hjem i de græske dele af øen. Den tyrkiske militærindsats rettede sig mod grækernes ønsker om at gøre Cypern græsk, men det kan heller ikke afvises, at den afsluttede den lange undertrykkelse af den tyrkiske befolkning. Den tyrkiske invasion førte ikke alene til en deling af midelhavsøen, men af hovedstaden Nicosia. Den såkaldt grønne linje deler Cyperns største og vigtigste by, der samtidig er hovedstad i begge øens republikker.

Det tidligere Jugoslavien: et frugtbart terræn for delte byer

Den jugoslaviske stats sammenbrud i 1990'erne fjede nye eksempler til rækken af delte byer. Den vigtigste årsag var de etniske modsætninger, der kom til fuld udfoldelse i opløsningsprocessen, og de dramatiske krigshandlinger med deres indslag af etniske udrensninger skabte de

forbitrede modsætninger, der førte til delingen af de vigtige bosniske byer Mostar og Sarajevo.

Det historiske centrum Mostar i Herzegovina med den ikoniske bro over floden Neretva blev genstand for hårde kampe mellem kroater og bosniakker. I løbet af krigen blev broen ødelagt af kroaterne, men da kamphandlingerne endelig blev standset, havde ingen af parterne formået at vinde kontrollen over byen, der blev delt mellem de to etniske grupper. Denne deling består stadig.

Bosnien-Herzegovinas traditionelle hovedstad er Sarajevo. Den var i 1984 vært for de olympiske vinterlege, men da byen få år senere igen blev genstand for verdens opmærksomhed, var det som skueplads for nogle af de hårdeste kampe under den blodige krig mellem bosniakker og serbere. Den serbiske belejring fra 1992 til 1995 kostede store tab i civilbefolkningen, og byen blev stærkt medtaget af krigshandlingerne. Det lykkedes ikke serberne at erobre Sarajevo, hvis største del er under bosnisk kontrol og hovedstad i føderationen Bosnien-Herzegovina; Sarajevo er imidlertid også formelt hovedstad i republikken Srpska, selv om regeringen sidder i Banja Luka.

Den dramatiske ombrydningsproces i det forhenværende Jugoslavien endte ikke med 1990'ernes borgerkrig. Efter årtusindskiftet rettede opmærksomheden sig især mod Kosovo, hvor en konflikt mellem de serbiske og albanske befolkningsgrupper blev akut. Inden for denne strid har det i de seneste år været muligt at følge en fremadskridende delingsproces i Mitrovica, der er den største by i det nordlige Kosovo. Byen er det foreløbig seneste skud på stammen af delte byer. På få år er grænsen gennem Mitrovica blevet en kendsgerning i folks bevidsthed. Den manifesterer sig ikke kun i barrikader, men i alle dele af Mitrovicas sociale liv – politik, institutioner, kultur, sprog og religion (Bollens 2013, 190).

Det albanske Sydmitrovica havde i 2015 omkring 70.000 og det serbiske Nordmitrovica omkring 30.000 indbyggere, men hvor befolkningen i syd er næsten udelukkende albansk, udgør det serbiske flertal i nord kun 76,5% (OSCE, 2015). Delingslinjen i Mitrovica følger den uofficielle grænse gennem det nordlige Kosovo, der adskiller et overvejende serbisk flertal i nord fra de overvejende albanskeboede kommuner i syd. Med den største koncentration af serbiske indbyggere er Mitrovica blevet det egentlige hjemsted for serbiske protester mod Kosovos uafhængighed, den selvproklamerede, delvist anerkendte republik Kosovo og dens regering i Pristina.

Den lidet kendte jugoslaviske provinsby Mitrovica vandt en helt ny betydning i kølvandet på de politiske omvæltninger og har siden 1999 omtrent fungeret som serbisk hovedstad i Kosovo. Flytningen af universitetet i Pristina, placeringen af det serbiske regeringskontor for Kosovo og Metohija og forskellige serbiske skoler, hospitaler og serbiske domstole understreger, hvordan Mitrovica som politisk og administrativt centrum har profiteret af enklaviseringen, de etniske skels voksen-

de rolle og spændingerne i Kosovo og omkringliggende regioner efter 1999.

Dermed illustrerer Mitrovica, hvorledes delinger og konflikter ofte bidrager til at øge de pågældende byers bekendthed. Delte byer gør det lettere at bringe en konflikt på en enkel formel uden at tage hensyn til kompleksiteten og de ofte langt større territorier, hvor stridighederne udspiller sig. Nyhedsdækningen reduceres gerne til en dynamik med aktører, der udelukkende optræder i den pågældende by, mens den resterende del af samfundet eller staten bliver overset, uanset deres rolle i striden. Fikseringen på brændpunkter i delte hovedstæder eller byer modvirker forståelsen af, hvor vigtigt det er at se konflikterne i en større kontekst. Således er delte byer meget ofte viklet ind i stedfortræderkrige, der er indledt og orkestreret af udefrakommende aktører med interesser langt ud over kommunegrænsen (Calame og Charlesworth 2009, 11-12).

Delingernes karakteristika

I Mitrovica er det mest iøjnefaldende tegn på delingen paradoksalt nok den vigtigste bro over floden Ibar. Billedet af en bro, der ikke forener, men adskiller, er blevet et stærkt symbol på byens aktuelle situation og rummer en erindring om, at 'det andet' bogstavelig talt findes lige på den anden side. Delingen er dog mindre skarp, end det tager sig ud ved det første blik. I Sydmitrovica er broen blevet lukket for trafik og indrettet til parkeringsplads, mens den fungerer som en have i Nordmitrovica. De lokale benytter den stort set ikke, men foretrækker i stedet to mindre centralt beliggende broer, hvoraf den ene er beliggende ved det multietniske kvarter Bošnjačka Mahalina i Nordmitrovica, hvor der lever serbere, bosniakker og albanere. Broen bliver regelmæssigt krydset fra begge sider, især af folk på indkøb. Store indkøbscentre i Sydmitrovica ligger blot få hundrede meter fra den østlige bro og tiltrækker serbiske kunder med deres større udbud og lavere priser.

Nord- og Sydmitrovica er adskilt administrativt med hver sit rådhus, borgmestre og valgte byråd. Delingen påvirker alle aspekter af dagligdagen såsom telekommunikation, vand- og elektricitetsforsyning. Selv fodbold- og basketballhold spiller i forskellige turneringer, skønt de vigtigste klubber ironisk nok bærer det samme navn - *Trepča*. Uddannelsessystemet fra folkeskole til universitet er delt, og der følges forskellige læreplaner. Også transportsystemet er adskilt. Fra Nordmitrovica kan man rejse til Serbien og serbisk-etniske enklaver i Kosovo, mens det fra Sydmitrovica kun er muligt at rejse til de vigtigste byer i Kosovo. Det kunstige ved dette skel illustrerer beliggenheden af byens kirkegårde: Den serbiskortodokse ligger i Sydmitrovica og den albaniske, muslimske, ligger i nord.

Modsætningsforholdet i Mitrovica holdes vedlige af erindringen om den voldelige konflikt i 1998-1999, da både albanere og serbere ople-

Den vigtigste bro i Mitrovica deler den nordlige bydel med serbisk flertal og den sydlige bydel med et overvældende albansk flertal. Indtil sommeren 2014 var broen spærret af barrikader. Foto: Jaume Castan Pinos

vede fordrivelse, ødelæggelse af religiøse bygninger, mord og andre ugerninger udført af den anden part. Gennem opstillingen af monumenter og ved mindehøjtideligheder holdes denne dimension til stadsighed ved lige og bidrager til at skabe en "fælles geografi af frygt og trusler" (Newman 2006, 106) i bybilledet og omgangen mellem de etniske grupper.

En anden faktor udgør geopolitiske forestillinger om tilhør til forskellige lejre, forskellige interesser. NATOs indgreb i Kosovokonflikten i slutningen af 1990'erne åbnede vejen for betingelsesløs støtte til de militante separatister i UCK (Kosovos Befrielseshær), der fandt støtte hos et flertal af albanerne. Som andre steder i Kosovo er det heller ikke i Sydmitrovica sjældent at se den nordatlantiske alliances flag i private lejligheder, forretninger eller endda på det lokale rådhus. Alliancen nyder derimod ingen særlig popularitet blandt serberne, der betragter

den som ansvarlig for deres nederlag. Derimod ses russiske føderationsflag og billeder på murene i den nordlige del af byen, der udtrykker sympati for Rusland og støtte til annekserne af Krim.

En række af de karakteristika, der lader sig identificere i byer som Nicosia, Belfast og Mostar (Calame og Charlesworth 2009), er også til stede i Mitrovica. Sammensmeltningen af politiske og etniske identiteter ligger til grund for en særlig politisk etnicitet, som lader etnisk tilhør bestemme politisk orientering. Netop den delte by understreger, hvorledes identitet, kamp og det rum, som det udspiller sig i, er meget tæt forbundet (Björkdahl og Gusić 2013, 320). Blandingen af politisk og etnisk identitet i Mitrovica er ikke enestående, men ligner situationen i de fleste dele af det tidligere Jugoslavien. Det er blevet hævet, at den begyndende demokratisering og politiske decentralisering, der blev indledt sidst i 1980'erne, bidrog til opkomsten af en aggressiv nationalisme i Jugoslavien. Den banede under alle omstændigheder vej for ideer om suverænitet og selvbestemmelse inden for en etnisk nation frem for at definere dem i sammenhæng med demokratisk participation (Mansfield og Snyder 2005, 251-252). Der kan derfor argumenteres for, at indførelsen af demokrati havde modsatrettede konsekvenser for en by som Mitrovica, hvor et autoritært styre, der byggede på undertrykkelsen af enhver trussel mod et broderskab mellem de enkelte folk og statens enhed, gennemtvang en koeksistens mellem de forskellige etniske grupper. Da det blev muligt at vælge mellem konkurrerende politiske partier, orienterede serberne sig mod etniske partier, der kunne bekræfte deres etniske egenart og yde dem en form for beskyttelse, som det fremgik af Miloševićs popularitet i byen. De etniske albanere boykottede derimod valgene. Som i andre dele af Jugoslavien øgede konkurrencen mellem partierne kløften mellem de enkelte samfundsgupper. En selvopfyldende profeti omkring gensidig inkompatibilitet og umuligheden af at leve sammen vandt terræn (Calame og Charlesworth 2009, 208).

Der lader sig endvidere identificere en klynge- eller *cluster*-fase, hvor en truet gruppe i samfundet søger homogene grupper, der kan beskytte den (Calame og Charlesworth 2009, 208). En måde at imødegå konkrete trusler fra andre grupper på er rumlig segregation. Resultatet er naturligt en dramatisk nedgang i personlige kontakter uden for ens egen gruppe. I Mitrovica blev den etniske deling først fastlagt efter krigen og NATOs bombardementer, fordi serberne følte sig forsvarsløse og frygtede albanske gengældelsesaktioner fra den anden side af broen. Kosovos opdeling i etniske enklaver efter krigen var udtryk for en sikkerhedsstrategi i det serbiske mindretal, der ikke længere kunne håbe på bistand fra den serbiske hær (Kosticova 2005, 203). Serbernes frygt var ikke ubegrundet, for de militante albanske separatister ville rydde de bymæssige områder for serbiske indbyggere, og derfor er der i dag stort set kun serbere i Nordmitrovica. Et serbisk borgerværn kunne forhindre albanerne i at fordrive dem fra Mitrovica,

efter at UCK havde gennemført blodige hævnaktioner mod serberne i forbindelse med NATO-interventionen. Under sit feltarbejde i Kosovo blev den ene af kapitlets forfattere af lokale indbyggere gjort opmærksom på, at serbernes forsvar af broen i Mitrovica reddede deres fortsatte tilstedeværelse i byen (Interview I og Interview II). Redaktøren af Kosovoavisen *Koha Ditore*, den etniske albaner Veton Surroi (1999), indrømmede albanernes overgreb i lederartiklen "Skammens klokke": "Jeg kan ikke skjule min skam over at opdage, at vi, Kosovoalbanerne, for første gang i vores historie også er i stand til at udføre sådanne monstrøse handlinger [...] Det er den organiserede og systematiske intimidering af alle serbere bare fordi de er serbere [...]".

Fænomenet politisk opgradering hentyder til den allerede nævnte kendsgerning, at delte byer almindeligvis er epicentre i større politiske konflikter og resultatet af kampe med et langt videre perspektiv end selve den by, de udspiller sig i (Calame og Charlesworth 2009, 2010-11). Kampen om Mitrovica var det sidste slag i en etnisk-politisk konflikt med omfattende geopolitiske konsekvenser. Det bragte byen international opmærksomhed, og her tager det sig ud, som om Nordmitrovica og tilstødende serbiske kommuner udgør den sidste hindring på vejen mod stabilitet, Kosovos territoriale integritet og en fredelig løsning på konflikten. Problemerne i Mitrovica har i en vis forstand overlevet den større konflikt, der skabte dem. Der er således på det lokale plan en synlig, mærkbar arv fra konflikten. En giftig arv vel at mærke.

I mange delte byer bestemmer den naturlige topografi og landskabet grænserne (Calame og Charlesworth 2009, 211). Som i Mitrovica danner floder ofte en passiv beskyttelse og giver mulighed for at udbygge befæstninger. Floden Ibar har dannet den fysiske demarkationslinje mellem de to samfund i Mitrovica siden juni 1999. Flere forskellige aktører deler ansvaret for denne deling. Gennem flere år sikrede NATOs *Kosovo Force* (KFOR) segregationen med pigtråd og militærkøretøjer for at forhindre de etniske grupper i at gå løs på hinanden. KFOR fremsatte endda i maj 2001 et kontroversielt projekt om et komplekst forsvarssystem på flodens sydside i form af fire mure (2,5 meter høje og 35 meter lange), som effektivt ville have adskilt de to bydele (Lémay-Herbert 2012, 36). Men der var også andre kræfter, der ville benytte floden og broen til at styrke sikkerheden. Serberne organiserede bropatruljer, der skulle forhindre radikale albanere i at krydse broen og komme ind i den nordlige bydel.

Grænsers cementering eller bygningen af barrikader langs de etniske skillelinjer er et af de mest bemærkelsesværdige udtryk for ønsket om at skaffe sig sikkerhed (Calame og Charlesworth 2009). I 2011 byggede serberne barrikader på broen over Ibar for at hindre politi og toldpersonale fra den albanske regering i Pristina i at indrette sig. Barrikaderne stod i tre år, indtil den lokale serbiske kommunalmyndighed lod dem fjerne i juni 2014 og udskifte med planter og træer, der fortsat forhindrer trafikken i at krydse floden. Påfaldende nok fejrede ingen af

parterne denne forandring. Tværtimod medførte de voldelige optøjer blandt unge albanere i Sydmitrovica, som rasede over, at barrikaderne ikke var blevet fuldkommen fjernet.

Med konsolidering forstås, at byernes etniske grænser åbner muligheden for, at de kommunale myndigheder enten modarbejder eller øger delingsprocessen (Calame og Charlesworth 2009, 220). På dette punkt var situationen i Mitrovica dog en anden, fordi de nævnte processer foregik i sammenhæng med den institutionelle befæstelse af delingen, der desuden allerede var blevet besluttet af den internationale administration i United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (UNMIK). I 2001 etablerede UNMIK en provisorisk selvvaltning. I områder med serbiske flertal fortsatte de serbiske institutioner deres arbejde. Pristina og Den Europæiske Union har forsøgt at afskaffe disse 'parallelle' institutioner. Den slags institutionelle overløb skaber paradokser, som er enestående for dybt delte samfund. Nogle lærere i det serbiske område modtog eksempelvis i 2014 både løn fra Pristina og fra Beograd.

Calame og Charlesworth betragter ikke segregation i byer som vedvarende (Calame og Charlesworth 2009, 222). Sociale og psykologiske ar lader sig langt sværere overvinde. I Mitrovica er de fysiske barrierer delvis fjernet, men begge dele af byen er fortsat markant opdelt, når det drejer sig om politiske bånd, symbolik, erindringer og identitet.

At forstå delte byer

I Mitrovica, der er det seneste eksempel på en delt by, ses det mønster af vold, fysisk adskillelse og institutionalisering af delingen, der går igen i andre delte byer. Den understreger imidlertid den afgørende nødvendighed af en kritisk vurdering af baggrunden, inden der drages forhastede domme, eller der argumenteres for hurtigst muligt at overvinde og eliminere delingen. Generelt er der grund til at advare imod den almindeligt udbredte tendens til at betragte delinger som entydigt negative uden at indrømme og inddrage deres positive virkninger (Boal 2005, 65). Overvindelsen af den tyske og dermed Berlins deling i 1989 fremstår alt for let som et indiskutabelt *roadmap* for andre delte samfund. Der er specielt i det berlinske tilfælde al grund til at være tilbageholdende med en forstående fortolkning i betragtning af regimets karakter og de omkostninger, murens bygning medførte for de mennesker, der blev skilt mod deres vilje, men selv Berlinmuren opfyldte et formål og bidrog til at stabilisere en kritisk situation, der i årene forinden flere gange havde truet verdensfreden. Det overses let, at Berlins deling skete imod de fleste menneskers ønske på begge sider af muren, mens andre delinger i langt højere grad er udtryk for et behov for sikkerhed og et ønske om ikke at have kontakt med den anden gruppe mennesker.

Ifølge de ofte fremherskende normative fortolkninger skulle den højeste prioritet være at tackle delingen således, at de pågældende samfund får mulighed for at leve sammen i en tilstand af harmonisk integration. Den fortolkning baserer sig på fredsskabende diskurser, der meget ofte viser sig at være i modstrid med lokale realiteter. Byers deling er frem for alt et symptom på og en konsekvens af konflikter. Fokuseres der derfor primært på delingen og dens overvindelse, rettes blikket på konsekvenserne af det tilgrudliggende problem, mens de fundamentale årsager bag tilstanden ignoreres. Når fænomenet *clustering* optræder i en delt by, er det en måde at skabe en mekanisme uden en trussel og skabe basis for et forsvar mod noget udefrakommende.

Hvad enten der er tale om katolikkerne i Belfast, tyrkerne i Nicotia, bosniakkerne i Sarajevo eller serberne i Mitrovica, drejer det sig i meget høj grad om foranstaltninger til at beskytte sig mod overgreb fra et flertal eller en magtfuld modstander. Det er ikke tilfældigt, når Mitrovica i dag er den eneste by i Kosovo med en betydelig serbisk befolkning, mens serberne ellers er blevet fordrevet fra de andre byer i regionen. En tidligere serbisk flygtning, som vendte tilbage til Pec sammen med en håndfuld andre familier, erklærede, at "jeg ville ønske, at vi var delt som i Mitrovica, for det ville betyde, at der så stadig ville være serbere tilbage i Pec." (Interview III) Delingen af Mitrovica gjorde det muligt for serberne at blive. "Deling er den eneste måde at leve fornuftigt på. Delingen har gjort serbernes tilstedeværelse mulig. Den er ikke køn, men den er en konsekvens af historien." Denne udtalelse af en international repræsentant (Interview II) er en vigtig konstatering, som må tages i betragtning i forsøget på at opnå en bedre forståelse for delingen af denne by. En anden interessant pointe er naturligvis, at indbyggerne i de delte byer, ligesom på andre lokaliteter, hvor grænser drages på ny, indretter sig på de nye betingelser og lever deres hverdagsliv enten med eller mod de ændrede livsvilkår, som delingen har påtvunget dem (se dertil også kapitel 10).

Det geopolitiske sammenstød og Kosovos de facto-secession fra den serbiske stat, der har ført til i dette tilfælde Mitrovicas deling, har påvirket indbyggernes liv i et enormt omfang. Det gør sig gældende i offentlig og privat trafik, udviklingen af byen og hele det byrum, som det daglige liv udspiller sig i, og det har som nævnt også haft indflydelse på indkøbsvaner og i et vist omfang endda på, hvordan Mitrovicas indbyggere tilbringer deres fritid. Disse forandringer gør sig i særlig grad gældende i den nordlige, serbiske, del af byen. Sydmitrovica er en af de største byer i den nye kosovariske stat, som den umiddelbart er en del af, beliggende blot en times kørsel fra hovedstaden Pristina. Et helt anderledes billede tegner sig her i Nordmitrovica. Beograd er seks timer væk og den tilgrænsende sydserbiske region er et økonomisk tilbagestående område. Der er også en grænsekontrol, som gennemføres af de internationale autoriteter i samarbejde med serberne og

kosovarerne, men fornemmelsen af afskårethed understreges også af den kendsgerning, at serberne i Mitrovica selv har afbrudt de institutionelle og andre kontakter til Pristina og landet syd for Ibarfloden, som byen tidligere var knyttet til. Et forsøg på at hente det serbiske Mitrovica ud af isolationen udgør genoprettelsen af en jernbaneforbindelse, der åbnede i januar 2017 efter atten års pause. Det er dog endnu uvist, om der virkelig er tale om en effektiv logistisk og mobilitetsmæssig forbedring, eller om der nærmere er tale om et stykke propaganda fra den serbiske regering i Beograd. Den formodning understøttes af, at hele toget er dekoreret med billeder af ortodoks karakter og motiver, der viser Kosovos serbiske karakter.

Delte byer er et fænomen, der har haft stor opmærksomhed i historien, og intet tyder på, at det vil forsvinde i fremtiden. Mitrovica-eksemplet understreger vigtigheden af at analysere årsagerne til byers deling. Hvad der i mange tilfælde tager sig ud som en følge af aktuelle konflikter, viser sig ved nærmere eftersyn at have en lang forhistorie. Styrkeforholdet mellem de implicerede grupper er heller ikke altid stabilt over tid, hvilket også er en faktor, som bør tænkes med. Men ligesom konflikter og magtrelationer på et højere plan eller i et større territorielt område i de fleste tilfælde rummer de dybere grunde til delinger på lokalt plan, er delingerne meget ofte med til at beskytte en eller flere grupper mod en anden part.

Litteratur

- Björkdahl, A. og Gusić, I. (2013) 'The divided city – A space for frictional peacebuilding', *Peacebuilding* 1(3): 317-33.
- Boal, F. (2005) 'Urban ethnic segregation and the scenario spectrum'. I D.P. Varady (red.) *Desegregating the City: Ghettos, Enclaves & Inequality*. New York: New York University Press, 62-79.
- Bollens, S.A. (2013) 'Bounding cities as a means of managing conflict: Sarajevo, Beirut and Jerusalem', *Peacebuilding* 1(2): 186-206.
- Calame, J. og Charlesworth, E. (2009) *Divided cities. Belfast, Beirut, Jerusalem, Mostar and Nicosia*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Davis, D. og Libertun de Duren, N. (2011) *Cities and sovereignty. Identity Politics in Urban Spaces*. Indianapolis: Indiana University Press.
- Interview I: Pristina, august 2012.
- Interview II: Mitrovica, juni 2014.
- Interview III: Pec, juli 2012.
- Kosticova, D. (2005) *Kosovo, The politics of identity and space*. Oxon: Routledge.
- Lémay-Hebert, N. (2012) 'Multiethnicité ou ghettoisation? Statebuilding international et partition du Kosovo à l'aune du projet controversé de mur à Mitrovica', *Études Internationales* 43(1): 27-47.
- Mansfield, E.D. og Snyder, J. (2005) *Electing to fight. Why emerging democracies go to war*. London: MIT Press.
- Newman, D. (2006) 'The resilience of territorial conflict in an era of globalization'. I M. Kahler og B. Walter (red.) *Territoriality and conflict in an era of globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OSCE (2015) OSCE municipal profile, Mitrovica North. <http://www.osce.org/kosovo/122119?download=true> (sidst besøgt 28.05.2018).
- Sandberg, M. (2009) *Grænsens nærvær og fravær. Europæiseringsprocesser i en tvillingeby på den polsk-tyske grænse*. Københavns Universitet.
- Schultz, H. (red.) (2005) *Stadt – Grenze – Fluß: europäische Doppelstädte*. Berlin: Berliner Wissenschaftsverlag.
- Stokłosa, K. (2003) *Grenzstädte in Ostmitteleuropa: Guben und Gubin 1945 bis 1995*. Berlin: Berliner Wissenschaftsverlag.
- Surroi, V. (1999) 'The Bells of Shame', *Koha Ditore*. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/world/monitoring/428400.stm> (sidst besøgt 28.05.2018).